

Jasno je već na samom početku da humor i satira ne nastaju zbog afirmacije, nego, naprotiv, zbog ismevanja i negacije bilo čega. Otuda oni postižu svoj cilj ne onda kada afirmišu pojedine ideje ili političke tendencije, nego kad afirmišu sam pojam i suštinu slobode i demokratije i to samom svojom prisutnošću u slobodnom i nespuitanom vidu. Njih, dakle, dnuštvo nikada nije imalo razloga da „uzgaja“ — nastajali su sami.

Pa ipak, u poslednje vreme naročito, sve doći smo izvanredno teške, nezavidne situacije u kojoj se nalazi i celokupna izdavačka, a posebno humoristička izdavačka delatnost.

S jedne strane postoje profesionalna i tradicionalna humoristička izdavačka preduzeća, kao što su JEŽ ili PAVLIHA itd, koja su tekade suočena sa novim problemima i teškoćama i čija aktivnost (ovde posebno mislim na JEŽ), budući da više nije dovoljna samoj sebi, traži dalje širenje i poštapanje izdanjima kao što su MALI JEŽ (ipak ukimut zbog nerentabilnosti) i ČIK POGODI, dok s druge strane, u isto vreme, svuda niču publikacije kao što su VESELI SVET, razne ENIGME, FELJTONI, MALE SALE itd, koje, koristeći se sve u većoj meri precizilačkim specijalizovanim aparatom, odvlače čitačku publiku od domaćih autora.

Već nekoliko godina traje ovo, za domaći humor i satiru, negativno prestrojavanje i deformisanje upravo onog dela publike sa kojim i domaći humoristi i satiričari ozbiljno računaju. No, ne menja se samo publika. Novostvorena situacija menja profil i onih koji neposredno odlučuju o tome šta će, kada i gde biti publikovano.

Nije slučajno favorizovanje pojedinih vrsta i podvrsta u humorističkom žanru. Aforizmi i čisto žurnalistički, efemerani napisi, pojavili su se na stranicama gotovo svih humorističkih listova i podlistaka. Inostranoj, uvezenoj, knatičkoj, sažetoj i duhovitoj šali koja pleni pažnju površnog novinskog čitaoca, suprotstavljaju se domaći aforizmi. Tako se stvara komjunktorna pomodnost, a ne literatura.

U ovom trenutku kao da ne postoje odgovorni ljudi na odgovornim mestima koji bi bili u stanju da sagledaju sve suprotnosti i krize kroz koje prolazi naša humoristično-satirična produkcija. Umesto toga njihov ulkus formiraju zakoni tržišta. Interesantna je u tom smislu pojava ZADRUGE PISACA, koja je osnovana 1965. godine u Beogradu, koja ima jugoslovenski karakter, i koja je do danas uspeła da izda 8 knjiga savremenih autora i to o njihovom brošku, pošto niko nije bio posebno zainteresovan za ovu vrstu literature.

JEDNO MISLENJE — POVOD ZA DISKUSIJU

Ne tako davno (u nedeljnom izdanju POLITIKE, od 9. VII 1967. godine) pojavio se članak Zorana Gluščevića, koji pod naslovom AKTUELAN HUMOR U RADIO-EMI-SIJAMA, na svoj način tretira stanje u našem savremenom i aktuelnom humoru i satiri.

U osnovi nemam ništa protiv takvog, uopštenog i kumulativnog ocenjivanja literarnih vrednosti tekućih savremenih i aktuelnih humorističkih žanra u nas. Ali, ako neko zaista želi da ustanovi kriterijume na osnovu kojih se može određivati i odrediti položaj našeg savremenog humora i satire danas, onda on ne bi smeo da pode od takvih uopštenosti koja su isključivo nastala kao rezultat posmatranja finalnih kreativnih vrednosti.

Sama konstatacija, recimo, da je naš humor prizeman, efemeran, i zbog svoje aktuelnosti, literarno beznačajan, ne govori ništa o prirodi njegovog stvaranja, kao ni o uzrocima njegove „ekspanzije“. Pisac navedenog članka, naime, zaboravio je da pomene da je

MIODRAG NOVAKOVIĆ

razmišljanje o humoru

upravo AKTUELAN humor najčešći u nas, ako izuzmemo onu „aforističku literaturu“, koja svakim danom jača i izbija sve više u prvi plan, a koja može, a ne mora biti aktuelna.

Gluščević ne postavlja sebi pitanje zašto je sve to tako. „Treba na početku istaći, kaže on, da aktuelan humor ne pruža dovoljno mogućnosti za puno umešničko i književno angažovanje.“ To je tačno, ali ipak, ne možemo zaključiti, kao što to čini Gluščević dalje u svom članku, da „Upravo težnja da se izbegne monotonija i ponavljanje (misli se na određen, uzak krug tema koje obično eksploatišu naši satiričari i humoristi), dovodi do ekspanzije aktuelnog humora i satire...“

Takav zaključak je apsurdan jer ne ukazuje na prave uzroke i jer se vrti u krugu pojmova koje nastoji da objasni istim tim pojmovima. Međutim, da bi se objasnila prava priroda dnuštenog položaja humora i satire u nas, neophodno je u analizi poći i od onih društvenih elemenata i faktora koji u datim situacijama podizavaju ili ne po-

ponavljanje“ su posledice, a ne uzrok, jedne vladajuće klime u društvenim odnosima.

Tačno je, isto tako, da humoristi i satiričari trenutno imaju uzak krug tema i problema na raspolaganju; ali, pitamo se, šta im nije dozvolilo da taj uzak krug prošire?

Mi danas čak imamo takvu paradoksalnu situaciju u humoru i satiri da su, na primer, neki „ozbiljniji“ dramski pisci u stvari daleko satiričniji od zvaničnih satiričara. Ono što se dešava u jednočinki SREBRNO UŽE, od Đorđa Lebovića, a u kojoj dolazi i do otvorenog fizičkog sukoba između jednog udbeša i jednog ministra, nije u stanju da zamisli ni najliberalniji satiričar. U odnosu na takve stvari naši satiričari su prava jagnjašca!

Postavlja se pitanje koji su to društveni faktori u navedenom konkretnom slučaju, s jedne strane, išli na ruku dramatičaru, i dozvolili mu da se razvije i razvija u svim pravcima, pa i u satiričnom, a s druge, sputali i onemogućili profesionalnog, zvaničnog satiričara da napusti svoj uski krug tema i problema?

Tek sada konstatujemo da, dok se, s jedne strane, zvanični satiričar balktao problemom mekadžija i uvoznih jaja, usiljavajući i upropašćavajući svoj talenat, s druge strane, dramatičari, romanopisci i pesnici imali su maltene određene ruke u „ozbiljnom tretiranju“ problema, kompleksno pišući o čoveku zbuđenom i meshvaćenom u ovom vremenu brzih promena, uspona i padova, i literarno se neprekidno razvijajući.

I dok su, s jedne strane, urednici humorističkih listova i podlistaka i radio-programa, preopterećeni „svešću“, strepetali da im se, kojim slučajem, ne potkradu greške u ismevanju izvesnih pojava, dotle smo svi mi zajedno bili svesni činjenice da se tzv. „ozbiljnija“ literatura, za razliku od ove humorističke, mora najozbiljnije uhvatiti u koštac sa našom socijalističkom stvarnošću.

Šta je to tako strašno i opasno u humoru i satiri, što nas je od njih odbijalo i što nas još uvek odbija, i šta je to tako vredno u ostalim literarnim žanrovima što nas pred njima, kad je u pitanju političko ocenjivanje, čini blažim i popustljivijim?

PRVI UZROK EKSPANZIJE AKTUELNOG HUMORA

Osnovna karakteristika u humoru i satire je njihova jednostavnost i JEDNOSTRANOST! Čovek nije u stanju da napravi vic na račun nekoga ili nečega i da se u isto vreme od toga distancira, da stvar kompleksno izloži i predoči.

Nušćeva G-đa MINISTARKA je jedina smešna grupača i primitivka, koja je zapalo

državaju određena kretanja u oblasti kreiranja duhovnih i kulturnih vrednosti uopšte.

Moramo se, dakle, upitati na koji način naše društvo, na primer, prihvata ili ne prihvata određene kreativne forme i zašto. Pri tome se ne može ostati na uopštenjstvu i citiranju posledica, ne može se ostati na konstataciji da „težnja da se izbegne monotonija i ponavljanje dovodi do ekspanzije aktuelnog humora i satire...“ jer „monotonija i

da se koristi vlašću, i to je ona osnovna i jedina karakteristika koju Nusić koristi metodološki kao polugu smeha i poruge. Svakdo dalje nijansiiranje je većma teško i opasno po sam smeh. Humorista ne sme rizikovati da bude nejasan!

S druge strane, onog udibaša i ministra (SREBRNO UŽE), razdruu na sceni unutrašnjiji sukobi i problemi. Te ličnosti mogu i da se nepadaaju i da se brane. One su izložene vetrometini kompleksnih životnih strujanja, i ma koliko da su inače šematične, sama dramska struktura, prisustvo drugih snažnih pozitivnih ličnosti, slojevitost karaktera itd. čini utisak povoljniji i čak afirmativnim za ovo društvo i njegove odnose. Otuda ravnoteža nije poremećena i društvo takvu stvar prihvata, čak i kada je data u najdramatičnijoj formi, sa manje rezerve i podlozrenja.

Humorista, naprotiv, nije u stanju da igra na dve kartice, on ili ismeva ili je primoran da čuti, ako nešto već „nije zgodno“ da bude rečeno.

Iz tih razloga humoristi i satiričari reaguju najčešće tek u slučaju kad se društvo politički opredeli za ovo ili ono. Oni komentarišu ja ne kreiraju. Oni su sami posledica a ne uzrok pa je to slučaj i sa njihovim delom. A otuda je i njihovo delo vezano za uzak krug tema (onih odobrenih), i problema (onih prevazđenih), koji ubrzo i samim tim postaju „monotoni“ i koje neko vreme svi ponavljaju i prežvakavaju.

POSLEDICE PRAVOG UZROKA NA ESTETIČKOM PLANU

Alko celu stvar sada iz opisane realnosti prenesemo u oblast literature i estetike, ubrzo uočavamo da su posledice navedenog položaja humorista i satiričara u nas, porazne, upravo katastrofalne.

Umesto da se razvijaju i da od prostijih teže ka složenijim izražajnim formama humorističke literature, naši humoristi i satiričari godinama tapkaju u mestu. Bez odgovarajuće društvene podrške njihov društveni ugled neprekidno opada.

Nije nikakvo čudo što se u nas, naročito u poslednje vreme, pojavio i razvio jedan vid tzv. „terorističkog“ humora, kome u osnovi leži vic, i to onaj najapstraktniji — verbalni, rečenički, gramatički i slično, a ne i njegova društvena funkcionalnost i namena. Hiljade aforizama koje su zacimile na stranicama naših humorističkih listova i pod listaka, kao i u radio-programima, svedoče o odsustvu drugih, složenijih vidova humora (humoreska, humoristički roman, humoristička poema itd.) tj. o odsustvu prave humorističke literature.

Svakli duhovit čovek, u stanju je da smisli dobar vic (aforizam), ali nije svako u stanju da jednim složenijim, umetničkim postupkom, u za to specijalnoj dužoj formi, literarno afirmiše neku ideju.

Pisanje aforizama, koji se, inače, mogu tretirati samo kao nuž proizvod kompleksnijeg umetničkog stvaranja (aforizmi su često citati iz Šekspira, Njegoša itd.), u ovom slučaju postaje sam sebi cilj. Aforizmi po svojoj formi mnogome podsećaju i na, dočuse kultivisane i odabrane, ulične closetke. Pored toga, oni podležu brznoj logičkoj i političkoj proverji koja otklanja svaku sumnju. Urednicima takve stvari naročito pogoduju jer im se obim postla znatno smanjuje kao i odgovornost.

Dakle, ikao da sve ide na ruku vraćanju na osnovne, rudimentarne forme kreiranja. Razlika između humoriste i duhovitog čoveka koji sipa viceve za kafanski stolom, prestatje da postoji. Otuda se, i to sa mnogo većim pravom, mnogobrojni naši, poznati i nepoznati, glumci-komičari i estradni umetnici, ne ustručavaju da sebe takode nazovu humoristima.

Nije onda čudo što oni humoristi koji se ozbiljnije bave pisanjem, osećaju potrebu da sebe nazovu — TEKSIŠTIMA (tj. onima koji pišu tekstove!).

Trenutno, dakle, imamo i humoriste-komičare i humoriste-tekstiste, ali je veoma malo pravih humorista-pisaca!

Neutralni su uvek na strani pobednika.

Prva žrtva zločinca je čovek u njemu samom.

Razlika između NEKONFORMISTE I NEOKONFORMISTE ravno je 0.

Tamo gde se jaz može zatrti ne bi trebalo graditi mostove.

Ako već grešimo preko svojih predstavnika, mogli bismo preko istih i da snosimo posledice.

Dole birokratija! A gore?

I stari bi bili za podmlađivanje kadrova, kad bi se ono vršilo čudotvornom vodicom.

Iz platonske ljubavi teorije i prakse rađaju se deca politički problemi.

Lakoverni viču „tako je“, a oprezni „tako bi trebalo da bude“.

Ljudi koji se potpisuju palcem moći će u budućnosti jedino da pritiskaju dugmeta.

Nikako mi nije jasno da li mi se to srećnija budućnost smeši, ili mi se podmeva.

Oni se uspešno nose sa stihijom: malo oni nose stihiju, malo stihija njih.

Samokritika je veština razneživanja eventualnih kritičara.

Savest je kao buva: ponekoga griže ali još nikoga nije pojela.

Vuk menja dlaku, a birokrata parolu.

Roman u kome bar polovina lica ne govori gluposti ne bi se smeo nazvati realističkim.

Znam da je dubok pesnik, ali se ipak čudim gde mu stane onofika rakija.

Od nepostojećih stvari jedino još verujem u ljubav.

Kada učini kakvu glupost za običnog čoveka se kaže da je blesav, a za slavnog da je — ekstravagantan.

Dok su oni pokušavali glavom kroz zid, on se posluzio vratima. Posle su ga optužili zbog oportunizma.

Ko se slaže neka digne ruku, ko se ne slaže neka digne ruku.

Istina mu je prvo ležala na srcu; sada mu leži na duši.

Ne zna se šta je teže: biti veliki među velikima, ili biti veliki među malima.

Pas koji laje ne ujeda. Isti je slučaj i sa buvom.

Sjaj i beda satire je u tome što uvek mora da se nosi sa jaćima od sebe.

Odnosi između krugova obično su čoškasti.

Čovek može da menja sredinu, ali ne može kraj i početak.

Lazar DOVNIKOVIĆ